

Висновки і перспективи. Звернення до національних традицій було прогресивним кроком у мистецтві України кінця XIX початку XX ст., що сприяв виявленню та утвердженню самобутності вітчизняної культури. Творчість таких видатних архітекторів, як В. Кричевський, К. Жуков, М. Хрінников, стала вагомим внеском в архітектурну спадщину України. На межі XIX-XX ст. остаточно сформувалася українська національна школа, досягнення якої охопили не окремий вид мистецтва, а художню культуру України в цілому. Українським майстрам вдалося віднайти власну «лінію модерну» та надати йому аутентичних рис, збагатити українською символікою та засвідчити співзвучність світовим мистецьким процесам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький П. О. Українське мистецтво та архітектура кінця XIX – початку XX ст. / Платон Олександрович Білецький, НАНУ. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – К.: Наук. думка, 2000. – 240 с.
2. Бартечев И. А. Очерки истории архитектурных стилей / Бартечев И.А., Батажкова В.Н. – М.: Изобразительное искусство, 1983. – 263 с.
3. Колісник Є. М. Пошук національного стилю в архітектурі України кінця XIX – початку XX століття / Є.М. Колісник // Молода мистецька наука України. Харківська державна академія дизайну і мистецтв. – Х.: 2002. – С. 13-15.
4. Чепелик В. Український архітектурний модерн у дзеркалі епохи /Віктор Васильович Чепелик // Теорія та історія архітектури: НДІ теорії та історії архітектури і містобудування. – К., 1995. – С. 198-210.
5. Чабан М. Перлина української архітектури / М. Чабан. – Зоря. – 2004. – с. 8.
6. Удріс І.М. Формування концепції національного стилю в українській архітектурі на сторінках періодики початку XX століття: Українська академія мистецтва / Удріс І. М. – К., 1995. – С. 119-130.
7. Ясієвич В.Є. Модерн в архітектурі України // Українське мистецтво та архітектура кінця XIX початку XX ст. / Ясієвич В. Є.: НАН України, інститут мистецтвознавства та фольклору ім. Рильського. – К.: Наукова думка, 2000 – С.183-198.
8. Горбачова І. Сторінки українського модерну. Історія та сучасність. [Електронний ресурс] / І. Горбачова. Мистецькі статті. Сторінки про майстрів живопису. – Режим доступу: <http://mau-nau.org.ua>
9. Романова Т. Відлуння модерну в українському народному та декоративному мистецтві. [Електронний ресурс] / Т. Романова // Музей українського народного декоративного мистецтва. – Режим доступу: <http://www.mundm.kiev.ua>.
10. Богуцький Ю. П. Українська культура в європейському контексті [Електронний ресурс] / Ю. П. Богуцький. Український модерн: неоромантична міфологія реальності. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws>.

УДК. 738: 159.935

ЧОПЕНКО Н. С.,

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри образотворчого мистецтва
Полтавського національного технічного
університету ім. Юрія Кондратюка,
м. Полтава, Україна*

А. І. ЛІТВІНЕНКО,

*студентка V курсу образотворчого мистецтва
Полтавського національного технічного
університету ім. Юрія Кондратюка,
м. Полтава, Україна*

КІНЕСТЕТИЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ МИСТЕЦТВА КЕРАМІКИ

Чопенко Н. С., Літвіненко А. І. Кінестетичне сприйняття мистецтва кераміки. У статті проводиться дослідження кінестетичного сприйняття мистецтва, або «мистецтва на дотик». Робиться спроба виявити, як через механізм тактильних відчуттів матеріалу можливо донести до людини з обмеженими можливостями образ, сутність, тему мистецького твору.

Ключові слова: кераміка, фактура, перцепція, кінестетика, тактильність, образ.

Чопенко Н. С., Литвиненко А. И. Кинестетическое восприятие искусства керамики. В статье проводится исследование кинестетического восприятия искусства, или «искусства на ощупь». Делается попытка выявить как через механизм тактильных ощущений материала возможно донести до человека ограниченными возможностями образ, сущность, тему художественного произведения.

Ключевые слова: керамика, фактура, перцепция, кинестетика, тактильность, образ.

Chopenko N., Litvinenko A. Kinesthetic perception of art of ceramics. The kinesthetic perception of art or «art to the touch» is studied in the article. An attempt to identify a mechanism through tactile material may inform the person with disabilities character, essence, theme artwork.

Keywords: ceramics, texture, perception, aesthetics late, tactility, image.

© Чопенко Н. С., Літвіненко А. І., 2015

Постановка проблеми. Поштовхом до написання роботи було знайомство з людьми, які обмежені в отриманні зорової інформації. Виявилось, що на сьогодні майже не існує творів образотворчого мистецтва, доступних для сприйняття такими людьми. Так, деякі музеї та галереї проводять екскурсії, під час яких можна ознайомитись з експонатами на дотик. Та розуміння таких творів обмежено специфікою гаптического сприйняття, особливо людьми, що не мали змоги бачити від народження. Тому необхідно розробити теоретичну базу для створення мистецьких творів, що враховували б особливості тактильних відчуттів. Дослідження особливостей кінестетичного сприйняття людини та вивчення фізичних властивостей матеріалів, зокрема кераміки, дасть поштовх до розвитку і поширення тактильного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій теми виявив, що питання сприйняття мистецтва на дотик більше цікавить філософів, аніж мистецтвознавців. Джерела, що певною мірою стосуються обраної теми, можна умовно розділити на декілька груп:

- праці філософів і психологів (А. Рігль, В. Ловенфельда, Р. Арнхейма, М. Епштейна та ін.), де з точки зору філософії та психології аналізуються тактильні відчуття як джерело пізнавальної і творчої діяльності, їх етичні та естетичні аспекти;
- видання суто медичного спрямування, що розкривають процес кінестетичного сприйняття з точки зору фізіології;
- публікації, що висвітлюють механізм отримання інформації про навколишнє оточення незрячих людей, де тактильні відчуття – одне з перцептивних джерел;
- статті в періодичних інтернет-виданнях, що містять повідомлення про виставки, експонати яких призначені для тактильного знайомства. У таких публікаціях інколи окреслюються концепції художників, що працювали над предметами так-арту;
- статті, що висвітлюють методіку роботи галерей та музеїв світу щодо людей з вадами зору.

Під час збору та аналізу інформації не виявлено повідомлень про існування кераміки, розробленої безпосередньо для тактильного сприйняття.

Метою роботи є дослідження кінестетичного сприйняття мистецтва, або «мистецтва на дотик». Робота має виявити, як через механізм тактильних відчуттів матеріалу можливо донести до людини образ, сутність, тему мистецького твору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мистецтво сприйняття на дотик не є окремим видом художньої діяльності; немає митців, які цілком зайняті роботою з тактильними мистецькими об'єктами та немає визначених принципів, за якими вони мають створюватись. Та деякі приклади тактильного мистецтва вже існують в історії.

У 1911 р. Умберто Боччоні (1882-1916), італійський художник і скульптор-футурист, створив тактильну композицію з заліза, порцеляни, глини та жіночого волосся під назвою «Злиття голови і вікна». Та цей об'єкт не був суто тактильним, а призначався для посилення візуального ефекту. До

того ж, такий прийом колажу загалом притаманний авангардистам – застосування різнофактурних, нетрадиційних матеріалів.

1921 р. батько італійського футуризму Ф. Марінетті виступив з маніфестом «Тактилізм». Метою праці було відкрити в мистецтві шлях для тактильних відчуттів. Практичне застосування – тактильний театр, «подорожі руками» [5].

Подібні експерименти, не пов'язані з діяльністю італійських футуристів, проводив російський художник, конструктивіст-функціоналіст Олексій Чичерін. Ним велись пошуки, присвячені конструктивному підходу роботи з матеріалом. Матеріал мав поділятися за ієрархією (хоч художник і не зазначав принципи поділу на класи чи групи) та акцентуватись у певній точці конструкції [2].

Подальші експерименти в галузі тактильного мистецтва проводилися американським художником японського походження Ай-О (AY-O), який підтримував існуючий у 1950-х роках міжнародний мистецький рух під назвою Fluxus. Типовий експонат Ай-О, відтворений ним у безлічі варіацій, називається «Тактильна коробка» (TactileBox): картонна коробка з отвором, на який натягнута гума. Рука проникає в утворений розріз і відчуває в ній щось невідоме, загадкове [4]. Це, але вже в більшому масштабі, було відтворено на 26-й Берлінській художній виставці 1976: відвідувачі пробирались через вхід, затягнутий пінопластовим матрацом [4].

У сучасному російському мистецтві проблемами тактильного сприйняття розробляє художник Юрій Альберт. Ним створено серію з 88 картин, що являють собою надруковані шрифтом Брайля листи Ван Гога брату Тео. Назва проекту – «Автопортрет із закритими очима» (1995).

У 2001 році в галереї «Арт-Полігон» (Санкт – Петербург, Росія), відкрилась «Тактильна виставка пам'яті Генріха Сапгира». Нижче описано деякі твори, що експонувались під час виставки.

«Тренажер для кишенькових злодіїв» Н. Захарової постав у вигляді скляного акваріума з купюрами на дні, наповненого битим склом і колочим дротом. «Рукавиці з їжака» А. Кабо представлені величезними рукавицями, що покрито шипами-цвяхами. Газету «На дні» можна прочитати, пірнувши в купу, створену з нагромаджених газетних аркушів [3].

На виставку «Поза полем зору» у центрі сучасного мистецтва «Винзавод» (Москва, Росія) були привезені експонати з колекції австрійського абатства Адмонт. У 2002 році за дорученням цього монастиря, 25 художників створили роботи, що були орієнтовані для сприйняття сліпими і слабозорими людьми. Ідеєю проекту було знайти сучасне мистецтво, яке необов'язково бачити, щоб зрозуміти. Представлені експонати мали сприйматись на запах, через дотик і на слух. Таким чином, створилась парадоксальна ситуація: незрячі відвідувачі могли «прочитати» зміст творів краще, ніж звичайні глядачі.

Окремі художники продовжують організовувати подібні виставки, але набагато більше в сфері сприйняття мистецтва на дотик було зроблено музееми та галереями різних країн.

У другій половині ХХ ст. світові музейні заклади почали приділяти більше уваги людям з обмеженими можливостями для забезпечення усім категоріям відвідувачів доступу до надбань світової культури. Це – спеціальний персонал, екскурсії на мові знаків та жестів для тих, хто погано чує, доступність залів для інвалідних візків, а також спеціальні екскурсії для сліпих, де до предметів можна доторкнутися [6]. Такі тактильні тури особливо важливі для людей з вадами зору, адже внаслідок неможливості візуального знайомства з образотворчим мистецтвом вони можуть сприймати його кінестетично – через дотик і взаємодію.

Та подібні заходи мають ряд недоліків. Це пов'язано з тим, що тактильні перцепти позбавлені візуальних ознак перспективи, проєкції і накладення. Тож робити експерименти з об'ємною фотографією, живописом чи реалістичною скульптурою немає сенсу, адже тактильні відчуття мають інші категорії сприйняття, аніж візуальне мистецтво.

Очевидно, що будь-яке пізнання про форму об'єктів, минуле чи теперішнє, має виникати з чуттєвого досвіду. Такий досвід особливо специфічний у людей, що не мають зору від народження. І хоча протягом життя набувається певний багаж чуттєвих знань, ці відчуття не володіють інформацією про форму, що досліджується саме в момент відчуття. З іншого боку, через сприйняття на дотик отримується надійніша інформація про глибину, об'єм предмета, адже очі спираються на викривлені пропорції, отримані від споглядання віддалених предметів, а пальці працюють безпосередньо з тривимірним об'єктом.

Отже, при створенні тактильної скульптури, першочерговим завданням має стати виявлення форми, що відповідає б тематиці і задуманому образу твору, адже форма виконує дві найбільш характерні функції сприйняття: передає виразність і дозволяє за допомогою зіставлення об'єктів і подій придбати про них певні знання. Наприклад, форма пірамідальної тополі несе певну виразність, відмінну від виразності берези. Форма дає можливість відрізнити речі одне від одного. Вона задає кожен об'єкт як окрему, незалежну і завершену річ, відокремлену від іншої речі і не пов'язану з нею в просторовому контексті [1].

Інше завдання – розробити фактуру, що допомагатиме в розкритті теми твору. Фактура – це одна з властивостей предметного світу, поряд з формою і кольором допомагає орієнтуватися в навколишній дійсності, а також один із засобів вираження художнього образу твору. Фактура – це характер поверхні предмета, що визначається властивостями матеріалу, з якого він складається (структурою), і способом його обробки. Асоціації, навіяні тієї чи іншої фактурою, можуть протягом тривалого часу залишатися в нашій пам'яті. Так, матеріальне (фактура) породжує духовне, а духовне, в свою чергу, зберігає пам'ять про матеріальне.

Фактура може викликати у глядача різні емоційні відчуття, чинити на нього психологічний вплив. Вона може бути приємною і неприємною,

неспокійною чи монотонною, радісною чи нудною, ніжною чи колючою [7].

Відповідність форми і фактури, їх єдність – одна з найважливіших проблем, яку необхідно вирішити художнику. Найбільшу кількість варіацій форм і фактур можливо досягти з використанням глини, адже кераміка може прийняти будь-яку форму і відтворити безліч фактур.

Висновки і перспективи. Підсумовуючи експерименти художників, дослідження психологів та діяльність музеїв, для створення тактильної скульптури в кераміці має виконатись декілька умов:

- розмір, що можливо охопити руками;
- розташування об'єкта з урахуванням ергономічних чинників та на висоті, що є оптимальною для сприйняття на дотик;
- фактура, що посилює дію форми.

Вивчення матеріалів теми виявило, що є відмінності у зоровому сприйнятті сліпих від народження людей і людей, що втратили зір протягом життя. Перша група людей має більш абстрактне мислення, друга – під час сприйняття спирається на візуальні образи, що залишилися в пам'яті.

Через дотик є можливість краще відчутти форму, адже візуально людина сприймає викривлені пропорції (перспектива, кут зору). Кінестетично, за допомогою рук є змога повністю охопити предмет, точно визначивши форму і його фізичні властивості (температуру, фактуру, структуру).

Розробка і дослідження тактильної кераміки має дати поштовх для подальшого розвитку тактильного мистецтва та нового напрямку в галузі кераміки – керамічних тактильних скульптур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнхейм, Р. Искусство и визуальное восприятие / Арнхейм Р. – М.: Прогресс, 1974.
2. Булатов, Д. Х. Логика футуристического чувствования / Ред. Настин П. – РЕЦ. – №48. – С. 63–74.
3. Данилова И. Описание и концепция инсталляции «Наши любимые книги». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://veer.info/13/v13_liub_knigi.html
4. Эпштейн, М. Новое сектанство. Типы религиозно-философских умонастроений в России / Эпштейн М. - М.: Лабиринт, 1994. – С. 45–46.
5. Иштван Рат-Бег История человеческой глупости: мудрое слово вступления. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://on2.docdat.com/docs/1870/index-30756.html?page=16>
6. Каткова, Т. Музеи для неповносправных: нагальна потреба чи примхи? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum.ua/post/28261>
7. Фактура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razlib.ru/kulturologija/osnovy_kompozicii_uchebnoe_posobie/p6.php